

лення шлюбного віку; визначення прав і обов'язків батьків і рідних при створенні нової родини; зобов'язань нареченого; визначення становища жінки та її дітей та ін.

Література:

1. Музиченко П.П. Історія держави і права України: Навч. Посіб/ П.П.Музиченко. – 4-те вид., стер. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 429 с.
2. **Терлюк, І. Я. Історія держави і права України.** Доновітній час: навчальний посібник / І. Я. Терлюк. – К. : Атіка, 2006. – 944 с.
3. М. Печенюк Шлюбна політика шляхтянок XVI – першої половини XVII століття/ М. Печенюк.– [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://naub.ua/2013/11/15/>

Безручко А.

(наук. кер. — доц. Лобач К.В)

*студентка V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В. Г. Короленка*

ПОЛІТИЧНІ ПОГЛЯДИ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА

Видатний учений, письменник, історик, громадсько-політичний діяч, етнограф, педагог, загалом надзвичайно талановита й дивовижно ерудована людина Микола Іванович Костомаров є однією з тих постатей, з якими асоціюється українське відродження та національна історична наука XIX століття. Розглядаючи творчу спадщину видатного вченого Миколи Івановича Костомарова (1817-1885), прихильника лібералізму того часу, слід відзначити його внесок у розробку понять «народ», «український народ», «національна свобода українського народу» і свобода особистості взагалі. М. І. Костомаров багато часу присвятив вивченню історії народу, його ідеалів, прагнень, його боротьби, здобутків і втрат, проблем економічного, культурного і духовного розвитку, постійно наголошував на визнанні за народом його самотності.

М. І. Костомаров був одним з перших вчених Росії, який відстоював ідею народної історії, історії мас, один із перших прагнув осмислити історію шляхом вивчення духовного життя народу. Саме М. І. Костомаров одним з перших порушив питання про узаконення українського народу, його історії, активно відстоював думку, що творцем історії є не царі та їхні наближені вельможі, а народ. Служіння народу було головним змістом життя і праці М.І. Костомарова. Вчений не тільки обґрунтував право українців на власну, окрему від загальноросійської історію, а й звернув увагу на землю як на територіальну одиницю, що раніше жила своїм власним, незалежним життям. В історіософських працях та публіцистичних статтях він обґрунтував самостійність української нації й відмінність україн-

ського історичного процесу, який, на його думку, є втіленням волелюбного демократичного духу українського народу. Ці ж ідеї покладені в основу етнографічних праць М. І. Костомарова «Об историческом значении южнорусского песенного творчества», «История козачества в южнорусских народных песнях» та інші [2, с. 122].

М. Костомарова можна по праву вважати батьком української історіографії, талановитим описувачем долі нашого багатостраждального народу, видатним його діячем, одним з ідеологів національного відродження України. Він був прихильником слов'янського єднання, однак вважав, що слов'янське відродження має починатися з відродження кожної окремої слов'янської народності. Для піднесення культури цієї народності він працював більше як півстоліття на ниві науки, літератури, публіцистики. Відстоював самостійність української нації й окремішність українського історичного процесу, який, на його думку, є втіленням волелюбного демократичного духу українців. Учений розумів, що народ України більше обділений долею, ніж всі інші слов'янські народи, і всіма силами прагнув полегшити цю долю своїми працями [4, с. 1].

Ще у роки навчання у Харківському університеті М. Костомаров цікавився історією слов'ян. Він говорив у колі друзів, що «тепер зароджується ідея про взаємне зближення слов'ян; вірте, ця ідея розвіється, виріє, і слов'яни складуть федерацію й займуть гідне їм місце в історії». Переїхавши до Києва, М. Костомаров продовжував цікавитися славістикою, глибоко вивчав історію слов'янських народів. Працюючи над програмами документами Кирило-Мефодіївського товариства, він конкретизував ідею слов'янської федерації. Цю ідею ми знаходимо у «Книзі буття українського народу», автором якої є М. Костомаров. У параграфі 109 записано: «Україна буде непідлеглою Річчю Посполитою в союзі слов'янським». Розвиток ідеї слов'янської федерації продовжено у відозві «Брати українці!», яку написав М. Костомаровим. У ній конкретизоване питання щодо суб'єктів федерації. У пункті 2 відозви вимагалось, щоб «кожен народ скомпонував свою Річ Посполиту і управлявся не змінено з другими», з «правителем, вибраним на год», з депутатами, обраними народом «не по роду, не по достатку, а по розуму і просвіщенності». До федерації мали увійти «москалі, українці, поляки, чехи, словаки, хорутани, ілліро-серби і болгары». М.І. Костомаров доводив думку про те, що федерацію мають утворювати слов'янські народи на засадах повної свободи та автономії народностей. Центром нової держави мав стати Київ [1, с. 1-2].

Доводячи відмінність українського народу, його культури й світогляду, історик пов'язував це з такими рисами українців, як індивідуалізм, нахил до ідеалізму, глибока релігійність, демократизм, свободолюбність, нехіль до сильної влади. Все своє життя він обстоював самотність українського народу, його право на гідне існування, розвиток національної культури, рідної мови. Важливим чинником піднесення національної самосвідомо-

сті, духовної культури свого народу вчений вважав розвиток освіти, науки з викладанням їх здобутків українською мовою. Віддаючи перевагу духовному перед матеріальним, він виходив з того, що давати знання треба в православно-християнському дусі, який завжди був основою моральної сили українського народу. Так, М.І. Костомаров в праці «Закон Божий» визначає, що віруюча людина – це серцевина історичного процесу. Віра Христова веде її до свободи. Тільки свобода забезпечує її рівність, отже й щастя для країн, народів, а також для кожної людини зокрема [2, с. 123].

Костомаров вважає, що самодержавство вже за своєю природою деспотичне. Якщо ж воно і проводить якісь соціальні реформи, то робить це всупереч своїй природі, за примусом зовнішніх сил для самозбереження. Вчений акцентує увагу на жорстокості монархів та на перевазі народоправств, вихваляє народний елемент. Він писав, що «не можна людину зробити щасливою всупереч її волі і, так би мовити, насилувати її природу... Історія показує нам, що в суспільстві, керованому деспотично, частіше і сильніше проявляються вади, які заважають виконанню найбільш похвальних накреслень влади». Як представник лібералізму він нагадував, що при самодержавстві неможливо говорити про свободу думки й слова. Тільки у боротьбі з деспотизмом і тиранією людина, на думку М. І. Костомарова, стане справжнім творцем світлого життя на землі. Він зазначав, що ці ідеї спрямовувалися на те, щоб кожна народність зберегла свої особливості при загальній особистій і громадській свободі. На думку історика, самодержавство – інституція цілком чужа і ворожа народів. Вчений рішуче виступив проти насильницької, самодержавної централізації, яка вбиває будь-яку свободу і будь-який духовний саморозвиток особистості [3, с. 84]. Формування державності завжди відбувалося так, що сильніша народність пригнічувала слабші, намагалася підкорити, а іноді асимілювати їх. Тому жодна держава в світі, в тому числі й Російська імперія, не складала однієї народності, і навряд чи є народ, в якому не можна було б виявити нинішнє й минуле існування складних частин, які володіють своєю самобутністю. Це стосується й українського народу, його місця і становища в Російській імперії. Розв'язання національного питання М. Костомаров вбачав у децентралізації Російської імперії, становленні федеративних засад у взаємовідносинах між народами Росії, де кожному народові буде гарантоване право мати свій народний уряд, рівності громадян незалежно від віросповідання, походження й суспільного положення. У відозві «Брати українці», «Книзі буття» основним кредо поставало: «... авторитаризм і класовий лад мусять бути знищені! Царизм і авторитаризм викривляють життя суспільства в самих основах, і суспільство не може відродитись, поки не звільниться від них». Саме авторитаризмові він і протиставляв єдність і спільність народів у федеративно-демократичній організації суспільства, принцип рівності всіх багатств при збереженні приватної власності, знищення класів і злиття народу в єдине ціле, в єди-

ну сім'ю. «Поza нашою волею, – писав М. Костомаров в «Автобіографії», – став нам уявлятися федеративний лад як сама щаслива течія суспільного життя слов'янських націй. Ми стали уявляти всі слов'янські народи, з'єднані між собою у федерацію, подібно древнім грецьким республікам або Сполученим Штатам Північної Америки, з тим, що все знаходиться в тісному зв'язку між собою, але кожне зберігає свято свою окрему автономію» [4, с. 2].

Костомаров вважав за істину, що «ті чи інші політичні форми самі по собі не є важливими, а їх добрі чи погані наслідки залежать від ступеня морального і розумового розвитку суспільства». За кілька днів до смерті М. І. Костомаров писав: «Історик повинен здаватися без вітчизни, без віри, без государя... все, що говорить історик, має бути істинно, і ніколи не повинен він давати привід для підозри в підлещуванні» [5, с. 190].

Отже, Микола Іванович Костомаров відіграв важливу роль у громадсько-політичному житті України. Виходячи з поглядів М. Костомарова, якщо державне начало буде дотримуватися взаємоповаги до народностей, ставитися до них не як до другорядних, підпорядкованих, нижчих, вище яких є пануюча народність, а як до самобутніх, самоправних, тоді не може бути ні незадоволення до держави, ні ворожості до інших, разом з'єднаних народностей. М.І. Костомаров залишається людиною, яка вперше у ХІХ столітті сказала, що український народ стане народом лише тоді, коли матиме свою державу.

Література:

1. Карасевич А.О. Из історії формування федералістських поглядів Миколи Костомарова / А.О. Карасевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/1590/1>
2. Лемещенко К.Б. Ліберальні погляди М.І.Костомарова про особливості українського народу / К.Б. Лемещенко // Наукові праці. Том 52. Випуск 39. – С. 122-125.
3. Пінчук Ю.А. Відображення елементів української національної ідеї в науковій творчості М.І. Костомарова / Ю.А. Пінчук // Український історичний журнал. – 2007. – №2. – С. 78-88.
4. Тімашова В. Формування світогляду Миколи Костомарова з позицій державотворення / В. Тімашова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.com.ua/ur>
5. Янкевич В.Ф. «Він – гордість України і надбання слов'янського світу» / В.Ф. Янкевич // Гуманітарні науки. – 2004. – №2. – С. 178-191.